

Біла Л.М.,

к.е.н., доцент кафедри фінансів,

Національний університет державної податкової служби України

ГАРМОНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті розглянуті питання, які стосуються гармонізації фінансових систем країн, що входять до складу Європейського Союзу, як необхідного елементу процесу європейської інтеграції. Розглянуті структурні елементи процесу гармонізації, якими є гармонізація бюджетної політики, гармонізація валютної системи, гармонізація фінансової політики. Доведено, на прикладі країн пострадянського простору, що участь у процесі гармонізації дає позитивні результати в плані стабілізації бюджетного дефіциту, курсу валюти, досягнення загальної економічної стабільності у державі. Автором зроблений висновок, що жорсткі вимоги, які ЄС висуває по відношенню до фінансових систем країн-учасниць, є тими орієнтирами, яких має досягти Україна для того, щоб мати перспективи для вступу до ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, гармонізація, фінансова система, валютна система, національна валюта, фінансова політика, дефіцит бюджету.

Вступ. Коли мова йде про економічну інтеграцію політично незалежних держав, неминуче виникає потреба у гармонізації фінансового законодавства. Про це, зокрема, свідчить досвід Європейського Союзу, створення і подальший розвиток якого самим безпосереднім чином пов'язані з процесами гармонізації фінансових систем держав – членів Європейського Союзу.

Актуальність вивчення даного аспекту функціонування Європейського Союзу (далі – ЄС) нині являє для України особливу актуальність.

У новітній історії України 2014–2015 роки є самими драматичними. В умовах нестабільності, яка викликана фінансовою кризою, економічним і військовим тиском з боку Російської Федерації, Україна повинна підготувати і реалізувати комплекс заходів, спрямованих на консолідацію фінансових ресурсів, продовжити розпочаті фундаментальні реформи для інтеграції країни до Європейського Союзу.

Зазначимо при цьому, що ст. 346 «Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і державами – членами Європейського Союзу з одного боку, та Україною – з іншого боку» свідчить, що співпраця між Україною та ЄС у сфері управління державними фінансами буде націлена на забезпечення розвитку бюджетної політики і надійних систем внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту на основі міжнародних стандартів, сумісних з основоположними принципами підзвітності, прозорості, економічності, ефективності й дієвості [9].

Виконання умов Угоди про асоціацію, а також зусилля України, спрямовані на зближення з Єдиним європейським ринком і його фінансовою системою, можуть забезпечити швидкі та ефективні перетворення, а також реалізувати нагальні потреби. Разом з тим план заходів повинен володіти певною гнучкістю і давати можливість враховувати економічні та фінансові зміни, що відбуваються на Європейському континенті.

На нинішньому етапі інтеграції до ЄС Україна зацікавлена у вивченні досвіду гармонізації фінансових систем європейських країн, оскільки даний аспект є обов'язковою умовою вхо-

дження нашої країни в дане інтеграційне об'єднання, а також у зв'язку з тим, що стандарти щодо фінансової системи, які висуваються ЄС, є гарантією фінансової стабільності та економічного зростання.

Аналіз попередніх публікацій. В останні роки питання, які стосуються розвитку фінансової системи Європейського Союзу, досліджували С.Я. Боринець, А.В. Верига, В.М. Виноградня, М.І. Карлін, О.П. Онуфрійчук, Т.А. Черемісова, Н.С. Шапран та ін.

Науковці позитивно оцінюють процеси гармонізації фінансових систем країн Європейського Союзу, зазначають, що вимоги до цього процесу є запорукою фінансової стабільності, ці вимоги є тими «фінансовими горизонтами», до яких має наблизитися і фінансова система України.

У той же час варто визнати, що сучасні надскладні умови, в яких опинилася Україна у фінансовому плані, вимагають подальших досліджень у цьому напрямі. Зокрема, доцільним є вивчення досвіду пострадянських країн, які сприйняли ідеї гармонізації, впровадили основні фінансові індикатори, які є умовою гармонізації та досягли на цьому шляху значних позитивних зрушень.

Таким чином, **метою статті** є аналіз процесу гармонізації фінансових систем країн Європейського Союзу та його наслідків.

Виклад основного матеріалу. Гармонізація в широкому розумінні – це процес приведення у відповідність, побудований на наукових методологічних засадах цілісності, завершеності, пропорційності, узгодження і досконалості [5].

Гармонізація законодавства як найважливіша форма зближення правових систем є досить тонким і трудомістким процесом, який не приводить правові системи до повної єдності, однак максимально зближує законодавства різних держав у вирішенні правових проблем. Відмінність національних законодавств витікає з відмінностей у національних традиціях, рівнях розвитку і підходів до правових проблем.

При здійсненні процесу гармонізації використовуються різноманітні прийоми. При цьому важливо виявити, і як можна повніше, особливості регулювання в конкретних системах права і врахувати їх у процесі застосування у контактах з нормами законодавства інших держав. Відмова від специфіки національних правових традицій, що відображають різноманітність і унікальність організації життя в різних державах, не є метою гармонізації законодавства [4, с. 201].

Дослідники здебільшого розглядають гармонізацію кризь призму соціально-економічних відносин і норм, що їх регулюють. Так, Т.О. Білозерська говорить про усунення розбіжностей між нормами національного права через апроксимацію. Під цим мається на увазі досягнення певного рівня єдності законодавства, або ж свого роду «коридор коливань», за допомогою якого задаються загальні параметри прийняття нормативно-правових актів органами держави [1].

Схоже визначення дає В.І. Муравйов, який вважає, що гармонізація – це дії в процесі реалізації економічної політики, які

спрямовані на зниження відмінностей у законодавстві різних країн в економічній сфері [6]. На думку В.С. Семенець, процес гармонізації означає рух різних країн до загальних стандартів і регуляторів [8].

У наведених визначеннях закладена не тільки гармонізація матеріальних норм, але і гармонізація правозастосовчої практики. Практичний досвід імплементації права ЄС у національне право держав-членів показує, що відмінності між цими категоріями не проводиться. Усі держави – члени ЄС інтегровані в систему єдиного ринку, при цьому основними принципами її функціонування є тісна координація бюджетної та податкової політики. Однак є група країн, яких об'єднує єдина валюта – євро.

Процес економічної і валютної інтеграції в ЄС відбувався паралельно, починаючи ще з 1957 року, адже мета досягнення єдиного ринку, в якому мала обіг єдина валюта, документально була закріплена лише у 1992 році Маастрихтською угодою.

Умови переходу тієї чи іншої держави – члена ЄС від національної валюти до євро мають назву «умови конвергенції» (від лат. *convergo* – «зближувати»), які є основою гармонізації фінансових систем країн, що входять в європейське співтовариство.

Необхідно зазначити, що про гармонізацію бюджетів країн – учасниць ЄС мова йшла практично з самого початку діяльності Співтовариства, керівними органами ЄС було поставлено завдання гармонізації й уніфікації національних бюджетів, що вимагало наближення та уніфікації бюджетної документації, статистики та процедури; вирівнювання частки бюджетних доходів у ВВП; гармонізації структур бюджету; координації бюджетної політики; гармонізації податків та податкової політики.

Усвідомлюючи всю складність вирішення такого завдання, керівництво ЄС (як і у вирішенні інших питань перспективного розвитку) підходило до його реалізації поступово.

На початку 60-х років минулого століття було розроблено програму гармонізації національних бюджетів, яка передбачала вирішення суто технічних питань – розробку рекомендацій щодо уніфікації бюджетної статистики і зближення структур національних бюджетів, зіставлення й аналіз бюджетів, розробку методики гармонізації бюджетної політики.

У 80-х роках ХХ століття перед економікою ЄС постали завдання зниження рівня інфляції, досягнення стійких темпів економічного зростання, підвищення рівня зайнятості, стабілізації платіжних балансів. Відповідно до нових завдань Комісія ЄС визначила основні напрями у сфері бюджетної політики: скорочення дефіцитів державних бюджетів, збільшення частки бюджетних коштів, які направляються на інвестування; перекваліфікація робочої сили і зниження виробничих витрат; посилення контролю за рівнем соціальних витрат [2].

Нині основними параметрами для членства в євро клубі є: обсяг дефіциту державного бюджету не повинен перевищувати 3% від ВВП, а співвідношення державного боргу до ВВП не більше 60%. При цьому держава-кандидат має протягом двох років брати участь у механізмі формування валютних курсів і підтримувати курс національної валюти в заданому діапазоні, а рівень інфляції не повинен перевищувати більш ніж на 1,5% середнє значення трьох країн-учасниць Євросоюзу з найбільш стабільними цінами. Ще однією важливою умовою є формування ціни на довгострокові державні боргові зобов'язання. Так, ставка за цим борговим інструментом не повинна перевищувати більш ніж на 2% середнє значення відповідних ставок у країнах з найнижчою інфляцією [7, с. 167].

З моменту формування єдиної валютно-фінансової політики в Європейському Союзі почала діяти інституціональна

система, що складається з незалежного Європейського центрального банку (ЄЦБ) і національних центральних банків держав-членів, які прийняли євро. Разом з тим, податкова і бюджетна політика залишається в руках окремих національних органів [12].

Крім економічного, використання євро має і політичний сенс – для багатьох громадян ця валюта є символом їх європейської ідентифікації. Показники рівня життя, стабільність фінансової системи, в основі якої лежить євро – роблять Єдиний європейський ринок найбільш ефективним. Використання євро забезпечує прозорість ціноутворення, полегшує міжнародну торгівлю і розширює вплив Євросоюзу в усьому світі. Розміри і міцність єврозони успішно захищають її від негативного впливу різних фінансово-економічних потрясінь, а також забезпечують успіх у довгостроковій перспективі [11].

Слід зазначити, що на початку ХХІ ст. основною метою діяльності ЄС є здійснення грошово-кредитної політики в межах єдиної валютної системи. Базовими інструментами грошово-кредитного регулювання є: таргетування основних грошових агрегатів для контролю рівня інфляції; визначення діапазонів коливання основних процентних ставок; встановлення мінімальних резервних вимог для комерційних банків; визначення сукупності короткострокових операцій з регулювання ліквідності на грошовому ринку євро (кредитні і депозитні механізми); проведення операцій на відкритому ринку (кредитні аукціони) [3, с/ 244].

Для України, яка не тільки задекларувала свій шлях у Європейський Союз, але вже здійснила низку конкретних кроків у цьому напрямі, корисний досвід трьох балтійських держав – Латвії, Литви та Естонії щодо приєднання до Єврозони.

Естонія прийняла рішення про перехід в Єврозону в той же час, коли вирішувалося питання про її приєднання до Євросоюзу – у 2003 році. За кілька років до приєднання ця прибалтійська держава почала використовувати механізм ERM (European Exchange Rate Mechanism). Зазначимо, що функціонування цього механізму базується на жорсткому контролі за обмінними курсами валют держав, що входять в ЄС. Європейський механізм регулювання валютних курсів (ERM) припускає лише т. зв. «нормальні коливання», коли амплітуда коливань не може перевищувати гранично припустиме фіксоване значення, яке нині встановлено на рівні 15,0%. За необхідності центрального банку може здійснювати купівлю або продаж валюти, щоб залишатися у заданому коридорі. За виконанням процедур стежить Генеральна Рада Європейського центрального банку і при необхідності вносить відповідні корективи.

Головною умовою приєднання країн до зони євро є дотримання вимог ERM, а також дотримання інших чотирьох вимог валютної конвергенції: максимальний бюджетний дефіцит не повинен перевищувати 3% ВВП; розмір державного боргу – 60% ВВП; довготермінові ставки по кредитах – 2% від середнього рівня цього показника по трьох країнах ЄС з найстабільнішими цінами; інфляція – 1,5% від середнього рівня цього показника по трьох країнах ЄС з найстабільнішими цінами [10].

Отже, впровадження в Естонії механізму ERM стало певним «випробувальним майданчиком» для фінансової системи Естонії і допомогло краще підготувати роботу держави і банків для використання єдиної європейської валюти.

Перша частина загального плану переходу від естонської крони до євро була прийнята у вересні 2005 року. З цього моменту національна валюта Естонії отримала прив'язку до спільної європейської валюти. Ідеологи переходу на євро вважали, що особливих проблем для економіки Естонії не виникне, оскільки вже тривалий час крона прив'язана до німецької марки.

Крім того, вони вважали, що державний бюджет може отримати і деякі вигоди. Наприклад, від скорочення операційних витрат з конвертації валюти, а також від зниження ризиків, пов'язаних з описаним вище механізмом ERM. Однак найбільш суттєвою перевагою була перспектива повноцінної участі у формуванні та реалізації європейської грошово-кредитної політики.

Естонія є позитивним прикладом виконання встановлених критеріїв для приєднання до Єврозони. Цій державі вдалося утримати співвідношення боргу держсектора до ВВП на рекордно низькому рівні: у 2007 році – 3,7%, у 2008 – 4,5%, у 2009 – 7,1%, у 2010 – 6,7%, а у 2011 році (в цьому році Естонія вступила в Єврозону) – 6,1%. Не дивлячись на невелике збільшення цього показника у подальшому (2013 рік – 9,8%, 2014 рік – 11,3%) до граничного значення у 60% дуже далеко.

Латвія увійшла в Єврозону з січня 2014 року, при цьому підтримка населення в цьому питанні склала близько 60%. Незважаючи на успіх у досягненні мети, латвійській державі довелося витратити чималі організаційні зусилля та фінансові ресурси.

Світова фінансова криза досить різко вразила її економіку: падіння ВВП склало 18%, а рівень безробіття зріс до 20%. Уряд зважився націоналізувати банківську систему, при цьому практично було зупинено кредитування підприємств та фізичних осіб. Головною причиною загострення економічної ситуації стало надмірне зростання обсягів приватних кредитів, накопичений у докризовий період.

У той час показники Латвії були одними із найгірших в Європі, а ситуація погіршувалася ще й прив'язкою до євро, що обмежувало заходи уряду і центрального банку на проведення девальвації.

Після ефективних антикризових заходів, і головне після кредиту, наданого МВФ в обсязі 1,7 млрд євро, макроекономічні показники Латвії стали поліпшуватися.

У грудні 2012 року бюджетний дефіцит був незначним – всього 1,2% від ВВП, відношення держборгу до ВВП становило 42,0%, середньорічна інфляція не перевищувала 2,6%, а довгострокова процентна ставка зафіксована на рівні 3,24%.

Позитивна динаміка економічного зростання та виконання вимог з боку Європейського центрального банку дали можливість Латвії отримати місце в компанії країн-членів Єврозони.

На нинішньому етапі у Латвії, як і в Естонії, рівень боргу до ВВП далекий від граничного показника, який становить 60%. За підсумками 2013 року цей показник був 32,1% [10].

На сьогодні практично вирішено питання про входження в Єврозону Литви. У липні 2014 року Європейський парламент після позитивного рішення Центробанку та Єврокомісії також схвалив поповнення зони євро.

У грудні 2013 року всі умови Маастрихтської угоди урядом Литви були виконані. Так, дефіцит державного бюджету становив 1,62% від ВВП, державний борг до ВВП був на рівні 39,3%, а середньорічна інфляція – 1,2% [10].

У той же час варто зазначити, що процес гармонізації фінансової політики в межах ЄС характеризується певними протиріччями.

З одного боку, господарські механізми країн-учасниць хоч і взаємопов'язані, все ж залишаються автономними; країни, як і раніше, мають різний рівень економічного розвитку, різну соціально-політичну ситуацію всередині держави, що є причиною розбіжності інтересів в економічній і бюджетній політиці. Ці фактори інколи стають перешкодою на шляху до уніфікації бюджетного процесу.

Крім того, здійснюється обмеження автономії окремих країн у сфері бюджетного регулювання, адже кожна з них повинна надавати керівництву ЄС проекти своїх бюджетів

і звіти про їх виконання, інформувати органи Європейського Союзу про проведення тих чи інших бюджетних заходів, що, в принципі, є переконливим доказом успішного просування вперед процесу європейської інтеграції [2].

Висновки. Гармонізація фінансових систем країн – учасниць Євросоюзу стало закономірним результатом розвитку економічної інтеграції європейських держав. Однією із характерних особливостей процесу гармонізації фінансової системи Європейського Союзу є те, що на відміну від інших міжнародних економічних організацій ЄС має самостійний бюджет, який об'єднує переважно більшість спільних фінансових фондів. Бюджет ЄС – основна фінансова база інтеграційних заходів у межах Союзу, важливий інструмент наднаціонального регулювання економіки країн-учасниць.

Невід'ємний елемент цієї гармонізації – це також і валютна інтеграція, яка за своєю суттю є процесом координації валютної політики, формування наднаціонального механізму валютного регулювання, створення міждержавних фінансових і валютно-кредитних організацій.

В принципі можна стверджувати, що жорсткі вимоги, які ЄС висуває до фінансових систем країн-учасниць, є тими орієнтирами, яких має досягти Україна, для того, щоб мати перспективи для вступу до ЄС.

При цьому на сьогоднішній день зусилля України, які спрямовані на гармонізацію своєї фінансової системи з фінансовою системою ЄС, можуть мати практичні позитивні результати.

По-перше, економіка України і її фінансова система можуть отримати мобільність, необхідну для інтеграції в Єдиний ринок ЄС, а з часом стати його повноцінним учасником, скинувши з себе ярлик сировинного придатка.

По-друге, досвід багатьох європейських країн, сьогоднішніх членів ЄС і Єврозони допоможе знизити вартість державних боргових інструментів, знизити рівень державного і гарантованого боргу, скоротити обсяг дефіциту і стабілізувати українську національну валюту.

Література:

1. Білозерська Т.О. Адміністративно-правові засади співробітництва України та Європейського Союзу у сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т.О. Білозерська ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2009. – 24 с.
2. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / С.Я. Боринець ; 3-тє вид., стер. – К. : Т-во «Знання», 2001. – 305 с.
3. Верига А.В. Европейская валютная интеграция : перспективы для Украины / А.В. Верига // Теория и практика общественного развития. – Краснодар : Изд. Дом «ХОРС», 2013. – № 4. – С. 244-246.
4. Виноградня В.М. Особливості функціонування фінансових систем в країнах з ринковою економікою / В.М. Виноградня // Екон. вісн. ун-ту. – 2013. – Вип. 20/1. – С. 199-205.
5. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу : навч. посіб. / М.І. Карлін. – К. : Знання, 2011. – 639 с.
6. Муравйов В.І. Право Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/67696-3-garmonizatsiya-zakonodavstva-ukrainski-z-pravom-vrosoyuzu.html>.
7. Онуфрійчук О.П. Стійкість державних фінансів та її забезпечення у зарубіжних країнах / О. П. Онуфрійчук // Інноваційна економіка. – 2013. – № 9. – С. 164-172.
8. Семенець В.С. Гармонізація законодавства України і Європейського союзу: стан, проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/23_D_2009/Pravo/50096.doc.htm.
9. Соглашения об ассоциации между Европейским Союзом и государствами – членами Европейского Союза с одной стороны, и Украиной – с другой стороны [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.glazev.ru/upload/iblock/Ukrain_EU\(rus\).pdf](http://www.glazev.ru/upload/iblock/Ukrain_EU(rus).pdf).

10. Украина на пути сближения с финансовой системой ЕС. Евро-зона. Опыт Прибалтики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.ascep.org.ua/2014/08/ukraina-na-puti-sblizheniya-s-finansovoy-sistemoy-es.html>.
11. Черемісова Т.А. Фінанси Європейського Союзу та особливості їх організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eforum-lntu.com/assets/files/articles/2014%20en/1/5.Pdf>.
12. Шапран Н.С. Реформування системи фінансового нагляду в ЄС / Н.С. Шапран // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 1. – С. 164-170.

Белая Л.М. Гармонизация финансовых систем стран Европейского Союза

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы, касающиеся гармонизации финансовых систем стран, входящих в состав Европейского Союза, как необходимого элемента процесса европейской интеграции. Рассмотрены структурные элементы процесса гармонизации, которыми являются гармонизация бюджетной политики, гармонизация валютной системы, гармонизация финансовой политики. На примере стран постсоветского пространства доказано, что участие в процессе гармонизации дает положительные результаты в плане стабилизации бюджетного дефицита, курса валют, достижения общей экономической стабильности в государстве. Автором сделан вывод, что жесткие требования, которые ЕС выдвигает по отношению к финансовым системам стран – участниц, являются теми ориентирами, которые должна достичь Украина для того, чтобы иметь перспективы для вступления в ЕС.

Ключевые слова: Европейский Союз, гармонизация, финансовая система, валютная система, национальная валюта, финансовая политика, дефицит бюджета.

Bila L.M. Harmonization of financial systems in the European Union countries

Summary. The article discusses the issues concerning the harmonisation of financial systems of countries outside the European Union, as an essential element of the European integration process. We consider the structural elements of the process of harmonization, which is the harmonization of fiscal policy, the harmonization of monetary system, harmonization of fiscal policy. Proven on the example of post-Soviet countries, participation in the harmonisation process yields positive results in terms of stabilizing the fiscal deficit, exchange rate, achieving overall economic stability in the state. The author concluded that the rigid requirements that the EU put forward in relation to the financial systems of the participating countries are those reference points which should reach Ukraine, in order to have good prospects for joining the EU.

Keywords: European Union, harmonization, financial system, foreign exchange system, national currency, fiscal policy, budget deficit.